

civilizace

A high-angle photograph of a kayaker in a red kayak navigating a turbulent white-water rapids. The water is churning and splashing, creating a sense of motion and danger. The kayaker is wearing a yellow and black outfit and a helmet. The background is a dark, rocky riverbed.

Domů, do bezpečí

Někdejší propagátor globalizace Thomas Friedman srovnává překotnou proměnu současného světa se živelní pohromou a naději spatřuje v hloubi místních komunit

JIŘÍ SOBOTA

Úděl dnešního člověka.

A

merický novinář Thomas Friedman se rád vyjadřuje obrazně. Ve své nejnovější knize tak „posadí“ čtenáře do nadupaného auta a nechá pomyslného řidiče sešlápnout plyn. Vůz vystřelí, prudká akcelerace vmáčkne všechny do sedadel, cestující zavýsknou vzrušením. Takové povyražení obvykle trvá pár vteřin, každý ví, že pak se možnosti motoru vyčerpají a vůz přejde do rychlého, ale plynulého tempa. Jenže tentokrát nic. Auto pořád zrychluje. Všichni jsou vmáčknutí do sedadel a krajina za okny utíká čím dál zběsileji. Nikdo už se nesměje, zábavu střídá údiv, nervozita a pak svíravá úzkost. Tohle přece není normální. Kam se řítíme?

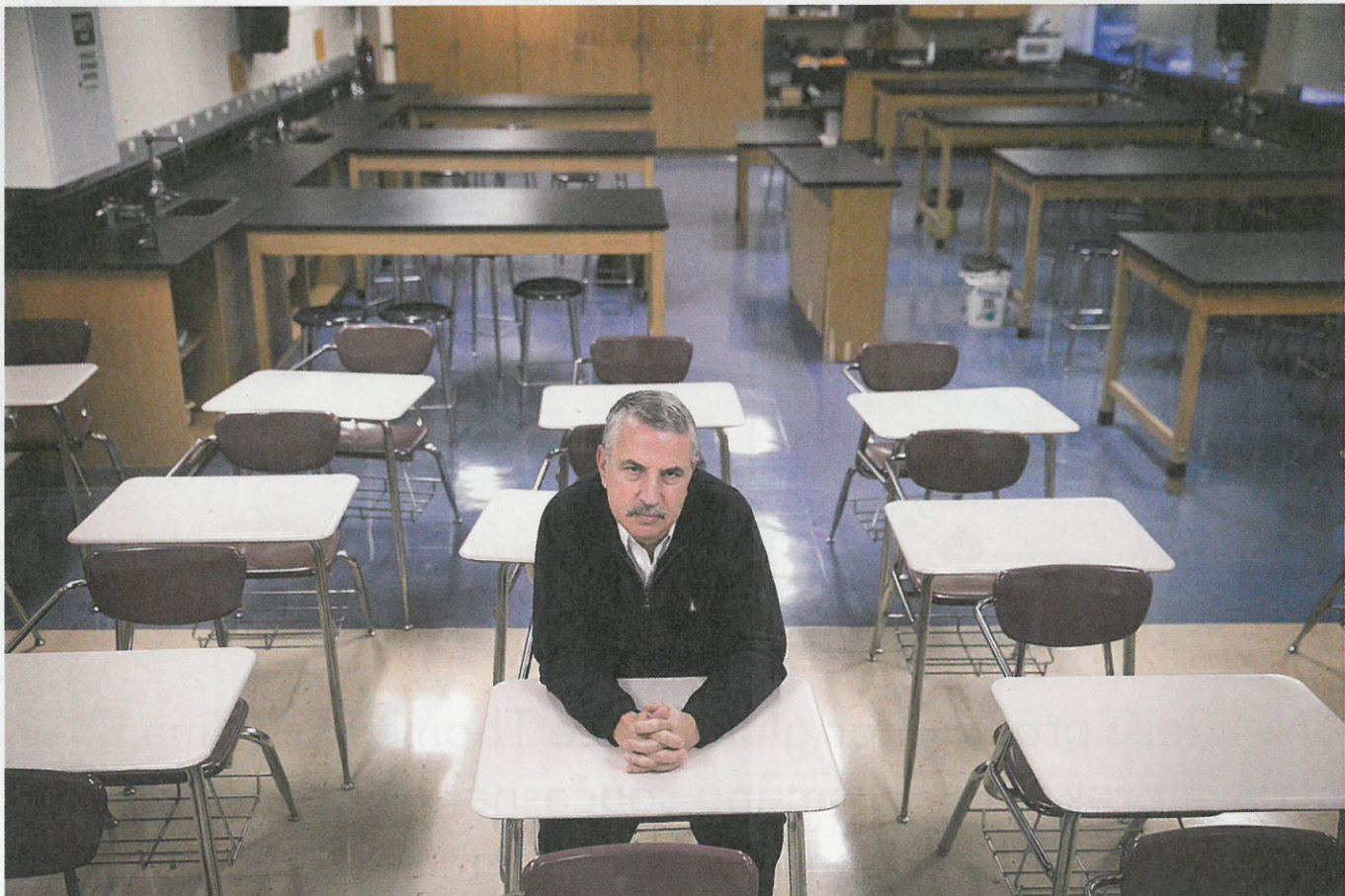
A tohle se podle Friedmana děje každému z nás dnes a denně. Donekonečna zrychlující se auto je naše doba; nikoli rychlá, ale stále zrychlující, dokonce čím dál rychleji zrychlující. Kniha, v níž tohle všechno popisuje, má název *Thank You for Being Late* (Díky, že jste přišel pozdě) – takže je hned jasné, že čas hraje ústřední roli. Podtitul sice konstatuje, že se jedná

o průvodce optimisty po prosperitě v době zrychlení, jenže komentátor *The New York Times* a autor několika světových bestsellerů se už technooptimistou nenazývá. Stavěl se vždy za otevřený svět, fandil pokroku a globalizaci; věřil, že otevře cestu k prosperitě lidem na celém světě. Ale něco se změnilo.

V úvodní scéně své nejznámější knihy *Svět je plochý*, kde v roce 2005 světu možná poprvé srozumitelně vysvětlil globalizaci, odpaloval Friedman golfové míčky s kapitány indických outsourcingových firem na hřišti na předměstí Bengalúru. Někde pod ním se právě nová generace indických inženýrů proměňovala díky technologickému pokroku a vlastní pili v součást globální střední třídy. Tentokrát sedí na začátku v kavárně a čeká na schůzku, jejíž druhý účastník se opozdil. Když konečně dorazí, spustí záplavu omluvných slov. „Ne, naopak, díky, že jste přišel pozdě,“ překvapí ho Friedman. Během těch nečekaných pěti minut získal čas vyskočit z rozjetého rychlíku a rozhlédnout se kolem sebe. Trochu poslouchal, co si říkají lidé u vedlejšího stolu, trochu pokukoval, co dělají lidé na chodbě. „A hlavně jsem stihl propojit pár myšlenek, které se mi poslední dobou honily v hlavě. Takže vážně, díky.“

Ztráta kontroly

Rychlost, kterou dnešní doba nabrala, má už v jeho nové knize jasně destruktivní charakter. Zrychluje se všechno: vývoj tech-

Oporou nám budiž škola a naše vlastní duše. (Thomas Friedman)

nologií, tempo globální změny klimatu, ekonomická globalizace. Akcelerace v podtitulu je vlastně v množném čísle. Všechny tři zmíněné proudy se slévají do víru, z něhož se lidem točí hlava a dostávají kvůli němu zabrat: počítače a robotizované stroje je připravují o práci. Globalizace vedla k deindustrializaci celých oblastí. Klimatická změna je už zcela hmatatelná. Technický pokrok umožnil prudký nárůst délky života, ale oteplování šíří hlad. Svět se rozpadá na zóny stability a nestability – a ty se šíří. Davy nešťastných lidí pronikají do světa, který je ještě stabilní.

Friedman není první autor, který tvrdí, že nežijeme pouze v rychlé době, ale v éře, kdy akceleruje sama akcelerace. I u něj stojí v pozadí tzv. Moorovo pravidlo odpozorované z vývoje čipů, které tvrdí, že technologie se vyvíjejí exponenciálně – konkrétně že se každých osmnáct měsíců výkon čipů zdvojnásobí a naopak o polovinu zlevní. Friedman nepodceňuje lidskou schopnost přizpůsobit se změnám, naopak před ní smeká a tvrdí, že se stále vyvíjí. Jenže všechno má své meze: „Dnes nám trvá jenom deset až patnáct let, abychom dokázali přivyknout změnám, jež jsme dříve absorbovali za jednu až dvě generace. Co je nám to ale platné, když technologie zastará už za pět až sedm let?“ A připomíná, že když vydával zmíněnou globalizační bibli, neexistoval ještě iPhone ani Facebook, slovo „aplikace“ v angličtině znamenalo třeba přihlášku na vysokou školu a „cloud“ byl jen chomáč páry na modré obloze, nikoli data uložená na vzdáleném počítači.

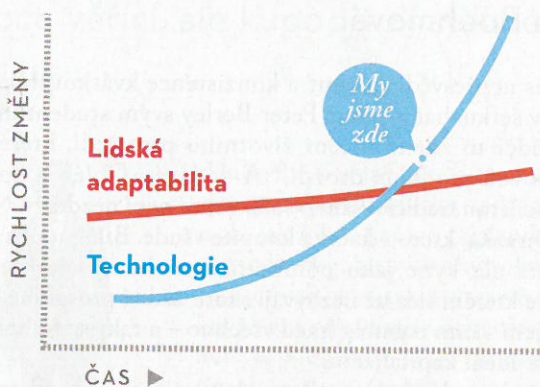
Vývojem zaskočený věrozvěst nové doby přidává i graf, na němž – jistě trochu hypoteticky – ukazuje rozpor mezi tempem změn a naší schopností proměny absorbovat. Křivka změn se dere exponenciálně vzhůru. Linie lidských možností přizpůsobit se stoupá podstatně pozvolněji. A podle toho, kam autor umístil naši přítomnost, je jasné, že jsme ztratili kontrolu. Nestíháme, vývoj nám utíká. A nestíhá ho už ani sám Thomas Friedman.

Moorův zákon z vítězí

Dřív newyorský komentátor líčil globalizační síly poháněné technologiemi a přiživěné rozpadem ideologických bloků jako nevyhnutelné a nezastavitelné. V první „globalizační“ knize *Lexus and the Olive Tree* (Lexus a olivovník) ukazoval, jak se budou na základě těchto proměn transformovat ekonomiky rozvojových zemí – a jak jim to prospěje. V „plochem světě“ už sice předvídal, že globalizace zamotá hlavu třeba dělníkům ve Spojených státech, ale radil, aby na sobě pracovali a přizpůsobili se. Na zpátečku nemyslel nikdy. Na rozdíl od některých postižených zemí.

Výhody globalizace dokázaly paradoxně lépe využít státy, které si nemusely úplně lámat hlavu s demokracií – nejvýrazněji Čína, ale například také „komunistický“ Vietnam. Demokratická Latinská Amerika naopak reformy zvládala podstatně obtížněji a často se pokoušela z globalizačního kolotoče seskočit – stačí vzpomenout na Venezuelu Huga Cháveze, Argentinu manželů Kirchnerových, Bolívii či Ekvádor. Experiment s odpojením od světa ale nevyšel a dnes se zmíněné země (s výjimkou rozvrácené Venezuely) vracejí zpět. Právě v okamžiku, kdy dopady změn dolehly i na Západ.

Mimo lidské možnosti

ZDROJ: THOMAS FRIEDMAN, THANK YOU FOR BEING LATE

A tady se vynořuje zcela nový, temnější Friedman. Jisté pochybnosti do jeho knih pronikly již dříve, když Západ zachvátila ekonomická krize a jeho zájem se obrátil ke změně klimatu. Teď slovník příležitostí definitivně vystřídal popis reality jako nebezpečného prostředí, kde je třeba hlavně se naučit přežít. Radost z vývoje je pryč, byť komentátor stále věnuje většinu knihy skvělým popisům vývoje technologií. Na jejím konci tak bude čtenář lépe rozumět tomu, jak do sebe všechno zapadá a proč se věci dějí tak, jak se dějí; ale radost z pokroku se nedostaví. Aspoň Friedman ji nemá.

„Fyzické technologie nezpomalí, Moorův zákon z vítězí,“ opakuje. O tom lze samozřejmě vést spory: Moorovo pravidlo je odpozorovaným jevem posledních desetiletí, ale autoři jako Friedman ho s oblibou líčí tak, jako by se jednalo o přírodní zákon. Nic takového není prokázáno, nikdo nemůže tvrdit, že se dnešní technologický boom nevyčerpá a cestující v pomyslném autě nezažijí pocit úlevy, protože motor dosáhne hranice svých možností. Friedman s tím ovšem nepočítá. Naopak.

Radost
z pokroku
se tentokrát
rozhodně
nedostaví.

Oko uragánu

Pokud chtějí lidé obstát, uspět a neocitnout se mimo hru, nacházejí se spíš v jiném dopravním prostředku: v nafukovacím člunu unášeném peřejemi. Bránit se nemá cenu, je třeba popadnout pádla a rozjet loďku stejně rychle nebo rychleji, než se řítí proud – pokud se posádka nechce převrhnout. Právě slovník živlů a katastrof postupně v knize začíná převládat. Friedman přirovnává souběh změny klimatu, technologií a globalizace k uragánu. V jeho oku je sice možné přežít – jenom vědět jak. Co je ekvivalentem pádlování v peřejích a hledáním klidného místa uprostřed bouře? „Je to inovace úplně všeho – kromě technologií,“ odpovídá Friedman. Žádá si to znovu vymyslet podobu práce, politiky, geopolitiky, etiky, fungování lokálních komunit. Friedman mluví o „sociálních technologiích“ v kontrastu k technologiím „fyzickým“ – tedy počítačům a robotům. Sociální technologie jsou organizačními nástroji společnosti a nevyvíjejí se zdaleka tak rychle jako silikonové součástky.

Společnost je potřeba změnit vskutku z gruntu. Friedman například líčí budoucí komunity soustředěné okolo škol, jež

Nový nepřítel: droždí

Zuzana Boehmová

„Pokud vás nepřesvědčila chuť a konzistence kváskového chleba,“ říká slavný šéfkuchař a pekař Peter Berley svým studentům, „třeba vás přesvědčí to šílené ničení životního prostředí, které souvisí s průmyslovou produkcí droždí.“ A dodává: „Chléb – opravdový chléb s tisíciletou tradicí – sám o sobě vůbec není nezdravý. Nezdravá je jeho náhražka, kterou dneska koupíte všude. Bílá mouka zbavená živin, která ale kyne jako pominutá, smíchaná s koncentrátem kvasidel, ve kterém sice už nezbývají skoro žádné prospěšné bakterie, ale ve spojení s ním nabublá hned všechno – a taky se to hned zkaží. V podstatě ideál kapitalismu.“

Kde si v New Yorku je ochoten kupovat chléb? „Skoro nikde. Mám ho příliš rád,“ říká bez váhání pekař.

Produkcí droždí kontrolují na severoamerickém kontinentu tři obrovské konglomeráty. Místo skoro až romantického bubláni pravého kvásku v Berleyho kuchyni se při průmyslové výrobě droždí kouří z komínů, přimíchává se glukóza, droždí se nahřívá, zpracovává, pak čistí, suší a balí. A produkuje se acetaldehyd, škodlivina, dost možná i karcinogen. Americké ministerstvo životního prostředí si proto letos v zimě továrny na droždí vybralo jako svůj nový terč a chystá se jim zásadně zpřísnit emisní předpisy pro výrobu droždí.

Dopadům velkoprodukce chleba na změny klimatu se nedávno věnovala i CNN. A tak se živý kvásek už nepředává jen mezi gurmány a pekaři-amatéry, ale začínají ho shánět i ochránci přírody. Mnozí z nich při tom ale současně trochu kroutí hlavou: jsou sice rádi za možné snížení emisí karcinogenu, ale nepozapomnělo ministerstvo v tomto zápalu, že produkce masa a velkochovy zvířat produkují více než polovinu všech skleníkových plynů na světě? A že Světová zdravotnická organizace označila zpracovávané maso za prokazatelně rakovinotvorné? Proč zrovna droždí? Brzy uvidíme, jestli se ozve stejně agresivně jako zemědělská lobby, nebo jestli si bude jen tiše kynout. ©

Autorka pracuje na rozvojových projektech na Blízkém východě a v Africe, žije v USA.

se ovšem od těch dnešních zásadně liší. Jestliže školu považujeme za přípravku do života, místo, kde se soustřeďují mladí lidé, nabírají informace a dovednosti, aby se na prahu dospělosti rozprchlí do svých individuálních životů, ve Friedmanově podání se škola mění v jakýsi středobod stability místní komunity určený všem generacím. Není to odrazový můstek, je to střed gravitace. Všichni bez rozdílu tu mají možnost nabírat opakovaně síly na nové a nové „odskoky“ do profesionálního světa, který se proměňuje tak rychle, že za pár let již nabytá kvalifikace prostě nestačí. Lidé se do školy vrací, doplňují zásoby znalostí a vyrážejí na další cestu. A za pár let budou zase zpátky...

To ovšem představuje zásadní reformy. Svět „éry akcelerací“ musí být zjevně organizován jinak, než jsme zvyklí. Zajistí něco podobného vláda? Inu, snad by mohla, ale Friedman žije

v politicky značně disfunkčních Spojených státech a mnoho víry v tomto směru v knize nenalezneme. Autor sice formuluje několik bodů nadstranického programu, „s nímž by souhlasila i matka příroda“ a který obsahuje kromě specificky amerických záležitostí – jako je nikdy nekončící zápas o dostupné zdravotnictví – třeba plošnou uhlíkovou daň. Ale je vidět, že si úspěch takových návrhů nenamlouvá. Ne, naděje tkví uvnitř místních komunit, které vědí, že závažný proutek ve Washingtonu nebo jiném světovém centru nemávé jejich směrem.

Soudržnost proti bouři

A tady přichází asi nepřekvapivější zvrát. Jestliže čtenář dosud čekal na soubor návrhů a rozmáchlých vizí, Friedman nečekaně stáčí děj zpět v čase a vrací se na poslední stovce stran k idylickému mládí prožitému v židovské komunitě v Minnesotě. Pokud si chce český čtenář tuto „idylu“ lépe představit, jedná se o tutéž komunitu, která je zobrazena ve filmu bratří Coenů *Seriózní muž*. Je to téměř šokující: v době, kdy politici jako Donald Trump vzývají nostalgicky Ameriku zašlé slávy, vrací se zastávce globalizace do stejného období. Se stejně sladkobolným pocitem u srdce, ovšem se zásadním rozdílem – neslibuje možnost zatáhnout za ruční brzdu a vydat se zpět.

Jeho inspirace minulostí spočívá v trochu zideálnízovaném fungování komunity, jež se společným úsilím začleňovala do americké společnosti. Friedman vzpomíná na rovnostářské školství, rovnostářské tribuny na baseballových zápasech, ale především na cílevědomou spolupráci různých spolků a dobromyslných byznysmenů, kteří společně podpírali místní společenství a usilovali o jeho prosperitu. Tady se dostáváme k podstatě trochu nečekaného řešení. Těžištěm stability a oním „okem uprostřed uragánu“ má být právě život v chytře organizované komunitě. Záchytným bodem může být spolupráce místních, vzájemná pomoc a organizování pomoci potřebným na lokální úrovni, budování spolků a místního systému vzdělávání; cokoli, co proti bouři staví lidský charakter a soudržnost.

Friedman po letech víry v technologie končí u víry v sílu lidské duše, která se vrací domů a zapouští kořeny tam, odkud pochází. V posledních odstavcích knihy dokonce přirovnává obyvatele 21. století ke stromům, které se ve čtvrti jeho dětství rozrostly, zatímco on byl pryč. „Je snadné vydávat se na daleké cesty – nejen geograficky –, když víte, že jste připoutáni k místu, které nazýváte domovem, ke skutečné komunitě. Minnesota pro mě byla takovým místem. Byla mou kotvou a já doufám, že se i vy dokážete zastavit a najít kotvu podobnou. A nelamte si hlavu s tím, když naberete trochu zpoždění,“ znějí závěrečná slova knihy, kterou sám autor označuje za své nejambicióznější dílo. ●

WWW.RESPEKT.CZ/AUDIO